

MOHOLY-NAGY MŰVÉSZETI EGYETEM  
Doktori Iskola Művészettudomány (designelmélet) PhD  
Designkultúra-tudományi Tagozat

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

Tárgyai tükrében:  
Ambrus Éva és a hódmezővásárhelyi Alföldi Porcelángyár

Szerző:  
Novák Piroska

Témavezető:  
Horányi Attila PhD, egyetemi docens

Társ-témavezető:  
Ernyey Gyula DSc, professor emeritus

Budapest  
2024

*„Ideje hát, hogy az ő neveiket is megjegyezzük,  
hiszen étkezőkészleteik, poharaik, vázáik mindennapjaink hűségese kísérői.”*

*(Mai magyar iparművészet: Kerámia, porcelán, üveg)*

## ABSZTRAKT

Doktori kutatásomban Ambrus Éva 1967 és 1984 közötti gyári porcelántervezői tevékenységét vizsgálom, amely a hódmezővásárhelyi Alföldi Porcelángyárhoz kapcsolódik.

Az 1967-ben a Magyar Iparművészeti Főiskolán végzett Ambrus Éva, szűken véve a korszak, tágabban tekintve a magyar kerámiakultúra, olyan porcelántervezője, akinek két asztali készletét is nagyipari körülmények között, tömeggyártásban állították elő (Bella-207 és UNISSET-212 készletek). Volt idő, amikor kizárólag az általa tervezett készletekben tálalták és fogyasztották Magyarországon az ételeket, legyen szó akár otthoni, akár vendéglátóipari, akár közétkeztetésről. Érdekes ehhez még hozzátenni azt a tényt is, hogy az 1999 óta francia tulajdonban lévő Alföld Porcelán Edénygyár Zrt. (az egykori Alföldi Porcelángyár edény gyáregysége) még napjainkban is forgalmazza az UNISSET-212 készlet egyes darabjait, mert még mindig van rájuk kereslet. Az 1977-től szinte folyamatosan gyártott UNISSET-212 a rendszerváltást megelőzően uralta a vendéglátóipari edények piacát, és „a menza-készletként” hosszú évtizedekig meghatározta a magyar tárgykultúrát, illetve generációk közétkeztetési emlékeit/élményét. A készlet darabjai ismeretlen ismerősökként bukkannak fel a hazai tárgykultúrában, szinte mindenki találkozott már velük, tervezőjük neve – számos sorstársához hasonlóan – mégis idegen, nincs azon a helyen, amit megérdemelne a magyar design történetében.

Választott témám a magyar designtörténet olyan szeletét képezi, amely kevésbé kutatott, az 1960-as, még inkább az 1970-es évek anyagi kultúrája jórészt vakfoltnak nevezhető. A hódmezővásárhelyi Alföldi Porcelángyár története – számos hazai szilikátipari gyárhoz és manufaktúrához hasonlóan – nincs teljeskörűen feldolgozva, annak ellenére, hogy a korszak legmodernebb, négy szilikátipari szakágat összefogó gyárkomplexuma volt. Hasonlóan szegényes az Ambrus Éva tervezői tevékenységével foglalkozó szakirodalom.

Célom, hogy a 2023 márciusában elhunyt Ambrus Éva életművét a szakmai kereteken túl szélesebb körben is megismertessem, továbbá, hogy a tervezőnek, a művésznek és az embernek méltó emléket állítsak. Dolgozatom történeti fókuszú, ám középpontjában egy ember és az általa létrehozott tárgyak állnak, ezért elsődleges forrásaimnak az Ambrus Évával készített interjúkat, beszélgetéseket és az utána maradt, az Iparművészeti Múzeumban őrzött alkotásait tartom. Célom továbbá, hogy detektáljam és feltárjam Ambrus tervezői munkásságának hatásait és kulturális jelentőségét.

## TÉZISEK

1. Az államszocialista Magyarország tárgyi örökségének tudományos feldolgozása napjainkban is tart. A folyamatot előreviszi az a néhány éve tapasztalható fókuszált érdeklődés, amely az 1950-es, 1960-as és 1970-es évek képző- és iparművészete felé irányul mind a kutatók, mind a művészeti intézmények, mind pedig a gyűjtők részéről. Ez az érdeklődés olyan alkotókra, alkalmazott vagy autonóm műfajú tárgyakra, fogyasztási és közszükségleti cikkekre is rávetül, amelyek a saját korukban jóval kevesebb figyelmet, nyilvánosságot, elismerést kaptak.
2. Az államosítás és a rendszerváltás közötti időszak ipari termelése számos ellentmondással küzdött, amely a fogyasztói igényeket és a társadalom életszínvonalát a politikai fordulatok függvényében vette figyelembe. A szocialista berendezkedésű ipar új (forma)tervezői szemléletet és hozzáállást igényelt, melyet a Magyar Iparművészeti Főiskolának is adaptálnia kellett: az egyedi, kisszériás kézműves tárgyakat tervező és készítő (ipar)művészek helyett, nagyszériában gyártható, típustárgyakat tervező ipari formatervezőket képzett.
3. Az államosított, központosított gyárak irányított termelését a mennyiségi kvóták és a gyártósorok lehetőségei alakították. A gyártmányok esztétikai minőségét meghatározó formatervezési vagy átfogó design-szemléletű tervezési elvek ritkán jutottak érvényre. A gyárakban elhelyezkedő, diplomás formatervezőket leginkább csak papíron alkalmazták, terveik elvértve jutottak el a prototípus, a nullszéria vagy a kereskedelemben kapható termék állapotáig. A formatervezők gyakran beosztottjai voltak a főmérnököknek, vagy a náluk alacsonyabb végzettségű, de rangban felettük álló művezetőknek. A nehéz munkakörülmények miatt a diplomás tervezők többsége nem vállalt gyári állást.
4. A vizsgált korszak szilikáattervezői praxisában Ambrus Éva tevékenysége a hódmezővásárhelyi Alföldi Porcelángyárban egyedülálló. A gyári tervezői létből fakadó nehézségek és a vidéki elszigeteltség ellenére két asztali készlete is (Bella-207, UNISSET-212) nagyszériás gyártásra került, és milliókhoz jutott el.
5. Ambrus Éva gazdasági és kereskedelmi sikereket hozó tervei ellenére mind az Alföldi Porcelángyár vezetősége, mind a korabeli sajtó és szakma részéről kevés elismerést kapott, más tervezőkről jóval többet cikkeztek. Az általa tervezett tárgyak életrajzában napjainkban jött el az a fordulat, a kulturális emlékezetből táplálkozó figyelem, amely mind a tervezőt, mind a tárgyait a magyar designtörténetben az őket megillető helyen pozícionálhatja.

6. A (tervezett) tárgyak önmagukban is lehetnek egy tudományos kutatás alanyai és forrásai. Az új anyagikultúra-kutatás területéről elterjedt tárgyéletrajz fogalmát és módszerét kiterjesztve, kiegészítve azt a muzeológiában alkalmazott autopszia gyakorlatával, új és releváns ismeretek kerülhetnek a felszínre a (tervezett) tárgyokról. A klasszikus művészettörténeti ismeretek, a kulturális antropológia és az anyagi kultúra-kutatás perspektívái a designkultúra ernyőfogalma alatt egyesülhetnek, aláhúзва a designkultúra-tudomány poszt-diszciplináris jellegét.